

Νέα Αρχαιολογικά ευρήματα σε ναούς της Αμμοχώστου

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Βορειοανατολική όψη του Αγίου Γεωργίου του Φαράγγου (12ος αιώνας)

ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΕ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ (ΒΑΡΩΣΙΩΝ): ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΑΡΑΓΓΟΥ, ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ & ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Είναι περίεργο να το λέει κανείς σήμερα . η Κύπρος είναι ένας τόπος όπου το θαύμα λειτουργεί ακόμη.

Γιώργος Σεφέρης, Βαρώσι, Σεπτέμβριος 1955

Των Βυζαντινολόγων, δρος Ανδρέα Φούλια και δρος Χριστόδουλου Χατζηχριστοδούλου.

Η σαραντάχρονη κατοχή της μισής σχεδόν Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα και η απουσία λύσης στο χρονίζον πρόβλημα έχουν επισωρεύσει σοβαρότατα προβλήματα σε όλο το φάσμα της οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής και

πολιτισμικής ζωής του νησιού. Στο χώρο του πολιτισμού ειδικά η κατάσταση είναι τραγική, εφόσον η λεηλασία και η καταστροφή δεν έχουν τελειωμό, λόγω του ότι οι φυσικοί προστάτες των 600 περίπου χριστιανικών μνημείων δεν μπορούν να τα λειτουργούν επί τακτικής βάσεως ούτε να τα προστατεύουν, εκτός μεμονωμένων περιπτώσεων. Παρά ταύτα κατά την πρόσφατη έρευνά μας για τα θρησκευτικά μνημεία των Βαρωσίων, με συγκίνηση εντοπίσαμε νέα αρχαιολογικά στοιχεία, τα οποία εμπλουτίζουν τις λιγοστές μας γνώσεις για ναούς της κατεχόμενης πόλης.

Ο Άγιος Γεώργιος του Φαράγγου (12ος αιώνας) είναι ο αρχαιότερος ναός, που εντάσσεται στα όρια της νέας πόλης των Βαρωσίων. Ο Φάραγγας ήταν μικρός οικισμός νοτιοδυτικά της Αμμοχώστου, ο οποίος κατά την Ενετοκρατία ανήκε στο διοικητικό διαμέρισμα της Μεσαορίας. Ο βυζαντινός ναός, ο οποίος βρίσκεται δίπλα από τον ποταμό του Φάραγγα ανήκει στον τύπο του συνεπτυγμένου σταυροειδούς και κατά τη Φραγκοκρατία επεκτάθηκε προς τα δυτικά. Ο βόρειος τοίχος κατεδαφίστηκε για να οικοδομηθεί ορθογώνιος χώρος, που χρησίμευε ως παρεκκλήσιο και καλυπτόταν με μονόρρυθμη στέγη, η οποία το 1964 αντικαταστάθηκε με καμάρα. Στη νότια πλευρά υπήρχε μέχρι το 1964 προστώο που καλυπτόταν με ξύλινη στέγη στηριζόμενη σε τόξα, τα οποία αντικαταστάθηκαν με ακαλαίσθητη τσιμεντένια προσθήκη. Στο ναό υπήρχαν τοιχογραφίες, οι οποίες σήμερα έχουν καταστραφεί σχεδόν εξ ολοκλήρου όπως εκείνες στον τρούλλο και στα λοφία του. Σε κακή κατάσταση λόγω υγρασίας διακρίνεται τμήμα μορφής ιεράρχη με πολυσταύριο φελόνιο, ίσως της βυζαντινής εποχής. Η απεικόνιση στον κυρίως ναό μιας αδιάγνωστης μετωπικής αγίας σε κυανό βάθος, πιθανώς των μεσαιωνικών χρόνων, έχει δεχθεί πρόσφατους βανδαλισμούς, με αποτέλεσμα να καταστραφεί σχεδόν εντελώς. Στο προς ανατολάς τύμπανο που επικοινωνεί ο κυρίως ναός με το βόρειο κλίτος, υπήρχε μεγάλη ελαιογραφία του 20ού αιώνα με την παράσταση του αγίου Γεωργίου δρακοντοκτόνου, η οποία έχει κακόβουλα αποξεστεί.

Κατά την τελευταία επίσκεψή μας εντοπίστηκε σημαντικό χάραγμα, που παριστάνει σιδερόφρακτο ιππότη, ο οποίος κρατά στο ένα χέρι σπαθί και στο άλλο ρόπαλο ή κεφαλοθραύστη. Το σημαντικό αυτό ακιδογράφημα θα μπορούσε να συγκριθεί με όμοια παράσταση, που βρίσκεται σε μεσαιωνική εφυαλωμένη κούπα και χρονολογείται σύμφωνα με την δρα Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή στον 14ο αιώνα. Το αναπάντεχο αυτό εύρημα, που βρέθηκε ουσιαστικά μέσα στα χαλάσματα, βρίσκεται σε στρώμα κονιάματος, που καλυπτόταν από άλλο νεώτερο, το οποίο κατέπεσε όταν καταστράφηκε ο τοίχος.

Το σημαντικότερο αυτό βυζαντινό μνημείο, βρίσκεται σήμερα σε ερειπιώδη κατάσταση και στα όρια της κατάρρευσης. Ο δυτικός τοίχος του ναού έχει

καταστραφεί, ενώ η καμάρα μεταξύ τρούλλου και αψίδας έχει καταρρεύσει. Δυστυχώς όπως αποδεικνύει η σύγκριση φωτογραφιών που λήφθηκαν αμέσως μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων και πρόσφατες του 2015 φαίνεται ότι η κακόβουλη καταστροφή του ναού συνεχίζεται αναίτια, απλώς και μόνο γιατί το ορφανό μνημείο είναι απροστάτευτο.

Ο ναός της Αγίας Παρασκευής βρίσκεται επί της ομώνυμης οδού στο Κάτω Βαρώσι. Η εκκλησία είναι μονόχωρη και ξυλόστεγη με εμφανείς τις επεμβάσεις και προσθήκες προς τα δυτικά. Η αψίδα είναι το αρχαιότερο τμήμα του ναού και ανήκει πιθανότατα στον 16ο αιώνα, πράγμα που είναι εμφανές και από την τοιχοδομία. Στην Αγία Πρόθεση σώζονται σπαράγματα τοιχογραφίας με έναστρο ουρανό.

Σύμφωνα με τον Rupert Gunnis, στο δάπεδο ακριβώς μπροστά από το εικονοστάσιο υπήρχε Βενετικός τάφος, ο οποίος σήμερα δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί αν σώζεται. Η στέγη του ναού έχει καταπέσει εδώ και καιρό, ενώ στο νότιο και βόρειο τοίχο έχουν δημιουργηθεί μεγάλα ρήγματα, τα οποία ήδη έχουν αποδυναμώσει στατικά το μνημείο. Στα νοτιοδυτικά του ναού εντοπίστηκε ξεχασμένο υπόγειο σπήλαιο, το οποίο σε παλαιούς χάρτες καταγράφεται ως «κατακόμβη». Το στόμιο του σπηλαίου είχε σφραγιστεί γύρω στο 1960 με τσιμέντο. Η γειτνίασή του με την Χρυσοσπηλιώτισσα και την σπηλιά της Αγίας Αικατερίνης υποδηλώνει ότι η περιοχή αυτή φιλοξενούσε σε παλαιότερες εποχές ασκητές των οποίων οι χώροι ασκήσεως ή οι τάφοι μετατράπηκαν σε σπηλαιώδεις ναούς.

Στην περιοχή του Αγίου Λουκά βρίσκεται ο μονόχωρος ναός του Αγίου Παντελεήμονος επί της οδού Παρμενίδου, το οποίο ήταν γνωστό προσκύνημα λόγω του αγιάσματος και του λαξευτού τάφου που υπήρχε στην νοτιοανατολική πλευρά του. Ο ναός αποτελούσε ήδη από την τουρκοκρατία παρεκκλήσι του μοναστηριού του Αγίου Λουκά Βαρωσίων, σύμφωνα με Κατάστιχο της Ι. Αρχιεπισκοπής του 1857. Ο Άγιος Παντελεήμονας είναι κτισμένος στα ερείπια αρχαίας νεκρόπολης και έχει δεχτεί επανειλημμένες και κακόγουστες επεκτάσεις προς τα δυτικά. Το ανατολικό μέρος είναι το αρχαιότερο τμήμα του ναού και διακρίνεται εμφανώς από την δυτική προέκταση του 20ού αιώνα. Η ξύλινη στέγη, αλλά και τμήμα του νοτίου τοίχου του ναού έχουν ήδη καταρρεύσει, ενώ και το υπόλοιπο κτήριο παρουσιάζει σοβαρά σημεία φθοράς και επικινδυνότητας. Στα εσωτερικά τοιχώματα της αψίδας εντοπίστηκαν και εδώ σημαντικές για την ακριβέστερη χρονολόγηση του μνημείου εγχάρακτες παραστάσεις καραβιών, όμοιες με μεσαιωνικά ακιδογραφήματα, τα οποία βρέθηκαν σε μνημεία της παλιάς πόλης της Αμμοχώστου και αλλού.

Ο ημιυπόγειος καμαροσκεπής τάφος, που θυμίζει τον αντίστοιχο του Αγίου Κόνωνα στον Ακάμα, επικοινωνεί με το ιερό βήμα, ενώ η είσοδός του στεγάζεται από μικρό ορθογώνιο ταφικό θάλαμο, που διακρίνεται στη νοτιοανατολική εξωτερική γωνία και θυμίζει διαρρυθμίσεις παλαιότερων ναών με ταφικά προσκτίσματα. Είναι βέβαια εμφανής η γενική αναδιαμόρφωση του μνημείου στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Στηριζόμενοι κυρίως στα μεσαιωνικά χαράγματα, αλλά και σε σημεία της τοιχοδομίας, η αρχική φάση του ναυδρίου του Αγίου Παντελεήμονος, θα μπορούσε με σιγουριά να τοποθετηθεί στο 16ο αιώνα, χωρίς να αποκλείεται ακόμα και προγενέστερη φάση, η οποία δεν μπορεί να διαπιστωθεί παρά μόνο με αρχαιολογική έρευνα.

Τα τρία μνημεία, ένα του 12ου αιώνα και δυο του 16ου αιώνα αποτελούν τα παλαιότερα σωζόμενα μνημεία της νέας πόλης της Αμμοχώστου. Οι περιοχές όπου βρίσκονται οι τρεις εκκλησίες είναι περιοχές συνωστισμού εποίκων, οι οποίοι κανένα ενδιαφέρον δεν έχουν για τα μνημεία αυτά. Αυτοί που πρέπει να δράσουν είμαστε εμείς. Τα μνημεία μας έστω και σοβαρά λαβωμένα από την εγκατάλειψη και τις βαρβαρότητες, χρήζουν άμεσης συντήρησης και προστασίας. Η Πολιτεία, η Εκκλησία, αλλά και άλλοι θεσμικοί παράγοντες, όπως η Δικαιονομική Τεχνική Επιτροπή, θα πρέπει να συντονίσουν δυνάμεις και να βρουν τρόπους διάσωσης και αναστήλωσης των ναών μας. Τα μνημεία αυτά αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες, για την παρουσία ελληνορθόδοξων σε μια πόλη, η οποία εκτουρκίζεται με γοργούς ρυθμούς.

Το υπόγειο αγίασμα-τάφος στο ναό του Αγίου Παντελεήμονος

Δυτική όψη του Αγίου Γεωργίου του Φαράγγου

Η ανατολική πλευρά του ναού της Αγίας Παρασκευής (16ος αιώνας)

Φ102.15

Μεσαιωνικό χάραγμα από τον Άγιο Γεώργιο του Φαράγγου (σχεδιαστική απόδοση, Φ. Ιωνίδης)

Εφυσωμένη κούπα με παράσταση ιππότη, τέλος 14ου αιώνα από τη συλλογή Πιερίδη.

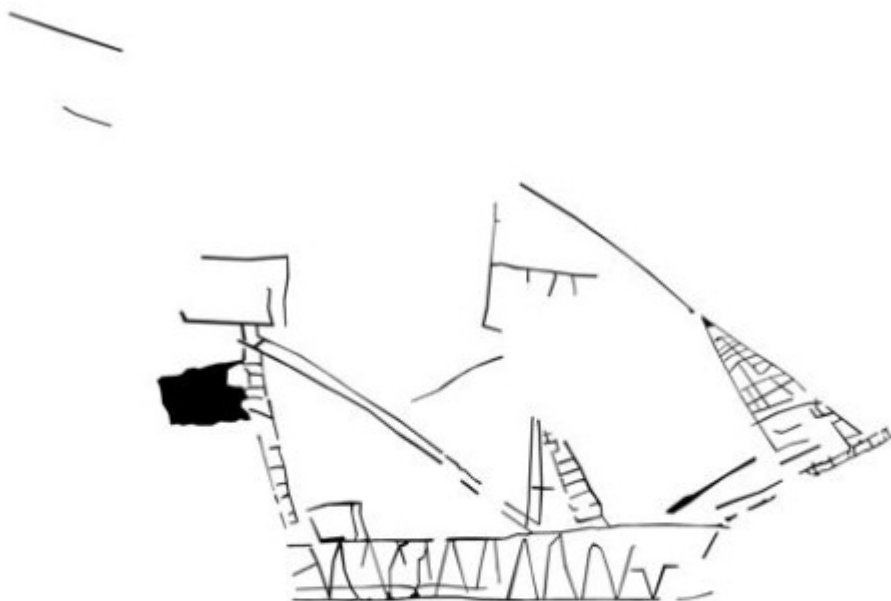
Νοτιοανατολική όψη του Αγίου Παντελεήμονος

Το εσωτερικό του ναού του Αγίου Παντελεήμονος από δυτικά

©10215

Χαράγματα μεσαιωνικών караβιών από το ναό του Αγίου Παντελεήμονος (σχεδιαστική απόδοση Φ. Ιωνίδης)

Πηγή: churchofcyprus.org.cy